

МИСТЕРИИТЕ НА ОСТРОВ САМОТРАКИ В ОДРИСКАТА ДЪРЖАВА И ПРАИСТОРИЧЕСКИТЕ МОРСКИ КУЛТУРИ ХАМАНДЖИЯ И ВАРНА

Светлозар Попов, Варна

Култът към боговете Кабири и посветените им мистерии на остров Самотраки и до днес си остават една от големите загадки на античната егейска култура. Специално за нашата литература те са твърде далечни и чужди за изследователите ни, с някои малки изключения като например проф. Георги Михайлов, Иван Маразов и Божидар Динков. Въпреки това темата за Кабирите никога не е заемала централното място в научната мисъл у нас.

Обикновено Кабирите се приемат за демонични същества и най-вече за добри към хората демони, даряващи ги с изобилие от грозде и вино, а също и покровители на мореплаването. /1/

Съгласно “Аргонавтика” на Аполоний Родоски името им водело от Кабирските планини и едноименния град във Фригия. Съвременните автори определят култа към Великите Кабири като тракийски или пеласгийски, имайки предвид основното население от траки и пеласги на о. Самотраки, а и на о. Лемнос. Предвид наложената забрана около култа извън посветените му избраници, известното за него и понастоящем остава изключително оскъдно. Изследователите са единодушни, че култът не е гръцки, предвид късното заселване на гърци на острова – VIII-VII в. пр. Хр. и че е предгръцки, след като е засвидетелстван още през микенската епоха – XIV-XI в. пр. Хр.

Според различните антични автори броят на боговете Кабири е различен и варира между двама до седмина. Така например в една схолия Кабирите са Зевс и Дионис. Друга схолия представя Кабирите за четирима с имената Аксиерос, Аксиокерса, Аксиокерсос и Касминос, зад чиито имена биват разпознати съответно богините Деметра и Персефона и боговете Хадес и Хермес. Докато други автори, като И. Маразов виждат в лицето на Касминос бога-ковач Хефест, а не Хермес.

С кого бихме могли да свържем произхода на култа към Великите Кабири е трудно да се каже, освен че са предгръцки божества. Наложило се е мнението, че имат малоазийски произход, макар култът да е разпространен най-вече в Егеида и освен на о. Самотраки, техни светилища да се срещат още по островите Имброс, Лемнос, Лесбос, Тасос и др., а също в Тракия, Македония, в беотийска Тива, както и в Троя и Пергам, в Мала Азия, а също и в Египет. /2/

И все пак Херодот свидетелства, че тези тайнства самотракийците са взели от пеласгите. А Божидар Динков обобщавайки известното досега стига до заключението, че култът най-вероятно е пеласгийски. Изказаното становище се подкрепя и от сюжета на стар мит, който дава определена представа за самотракийските мистерии, останали и до днес покрити с плътната завеса на тайната, наложена за непосветените.

Според мита, богиня Деметра се влюбила в Ясион – критски бог на земеделието, син на Електра и Завс и брат на Дардан. Встъпвайки в свещен брак, те се съчетали на трикратно изораното поле на о. Крит и така бил роден Плутос – богът на богатствата и изобилието. Разгневеният Зевс поразил с гръм Ясион и Деметра потънала в скърби. Съжалил я Зевс и по негова воля решил да облекчи съдбата ѝ, като направи така, че една част от годината Ясион да прекарва при любимата Деметра, а другата част да се завръща в подземното царство на Хадес.

Това бил основният мит. В по-късен вариант ролята на Ясион заела Персефона/Кора – дъщерята на Деметра и вероятно това е причината да откриваме нейния образ, а не този на Ясион сред главните действащи лица в самотракийските мистерии. /3/

И така, Деметра е главно действащо лице и в мита, и в мистерии, и това предопределя интереса към нейния образ. Според гръцката митология тя е богиня на земеделието и плодородието – дъщеря на титаните Кронос и Рея и съпруга на Зевс, от когото родила дъщеря си Персефона. Името ѝ на гръцки се превежда буквално като “земя майка” или “Майка земя”, както го разчита Владимир Георгиев. Поради това са ѝ приписвани значителен брой прозвища, свързващи я със зелената и плодородието, включително и прозвището *Сита* със значението “хляб, жито, пшеничено брашно”. /4/ Естествено то я отправя към думата *сито* у пеласгите, която означава жито и към ведическата героиня *Сита* (*sita* – бразда), защото била родена от току-що изораната на полето бразда. Отправя към епитета *Ситалкас* на бог Аполон в Делфи и към едноименните *танц* и *песен* у траките витини. Името ѝ подсеща и за дъщерята на *Ситска* кралю и *Ситската* земя – първата житница на човечеството от българската “Веда словена”. Но освен към божествения пантеон и фолклора, името *Ситалк* води и към античната тракийска история, защото са го носели един от най-прославените одриски блазилевси – синът на Терес – *Ситалк* и *Ситас* – владетел на траките дентелети. Истинската му стойност за историята обаче разбираме от срещата му с епонима *Ситон* и етнонима *ситони* – траките, обитавали средна част *Ситоне* на Халкидическия полуостров. /5/

Деметра била благодатна за хората богиня, като ги научила да орат и засяват земята и да си пълнят хамбарите със запаси. Тя дала на Триптолем пшеницата, с която той засял цялата земя и в този смисъл тя съвсем не била свързана единствено с лозарството и винарството, както често се твърди. Видимо била особено красива, с коса в златисто-жълтия цвят на зрялата пшеница. Дори била изобразявана с пшеничен клас, вплетен в прическата ѝ. Сам Омир възпява Деметра, че тя запознава хората със земеделието (Foley, с.49). А също така я представя като *ksanthe Demetre*, т.е. “русата Деметра” /6/. В елевзинските мистерии тя играе централна роля и това позволява на някои автори да говорят за определени връзки между тайните самотракийски и елевзински мистерии. Най-интересното за богинята Майка земя научаваме от Харалд Хаарман, който разпознава в образа ѝ “запазени характерните черти на Великата богиня на Стара Европа”. В подкрепа на твърдението си авторът допълва казаното от Аристотел, че нейните мистерии са най-старите в цяла Гърция. А колкото до обстоятелството, че не са организирани от хората, а от самата богиня, това той тълкува като поредното указание за “изключителната древност” на ритуала. /7/

Още по-интересна става богинята предвид връзките ѝ с пеласгите. Така например според Павзаний сам Пеласг приел богинята в дома си, а светилището ѝ в Аргос носело името “пеласгис”. Храм на Деметра имало и в Аркадия. Калимах в химн към Деметра говори, че пеласгите в Тесалия са посветили на богинята гъста горичка. От Дионисий Халикарнаски знаем, че пеласгите в Италия “обещали на Зевс, Аполон и Кабирите да жертват десятка от всичко, което притежават”. Според свидетелствата на Херодот гърците в Аркадия възприели Тесмофориите – празника, посветен на Деметра, и мистерии в нейна чест от пеласгите. А те били внесени тук от дошлите от Египет данаиди – дъщерите на Данай. /8/

Нова визия по въпроса в наши дни внася Харалд Хаарман. Според него многобройните глинени женски статуетки, откривани около домашните пещи, където се пече хляба по домовете на Стара Европа може да са били свързани с майката на зърното Деметра. След като допуска, че тя има предгръцки произход, авторът обръща внимание на гордостта, изпитвана от богинята, че не принадлежи към кръга олимпийски богове. /9/ И

за нас казаното е важно, доколкото авторът още по-тясно свързва култа към Деметра с верските представи на халколитния балканец и чертае неизвестни нови перспективи за неговото опознаване.

Както разбираме, определена роля в култа играе и бащата на боговете – Зевс. Името му сред Кабирите срещахме в схолия, за която вече споменах, в която богът поразил с мълниите си Ясион, но и върнал го за живот през една част от годината. Пратеник и прислужник на Зевс бил Хермес. А в по-късен вариант на мита мястото на Ясион заела Персефона – дъщерята на Деметра. Така разбираме ролите на Зевс, Деметра, Персефона, Хадес и Хермес в мита и посветените му мистерии.

По твърдението на Диодор мистериите възникват на о. Крит и затова само тук те не били тайни, за разлика от близките им производни мистерии в Елевзина, на о. Самотраки и тези на киконите в Тракия. Днес не са малко изследователите, според които бог Зевс от мита или т.нар. критския Зевс е различен от гръцкия баща на олимпийските богове. Този критски, скитски, фригийски, самотракийски или пеласгийски Зевс бил син на Гея и брат на Уран, докато олимпийският Зевс бил син на титаните Кронос и Рея. За този по-ранен Зевс свидетелства и възклицанието на Софокъл: “Всеобща майко! О, Гея! Ти роди царя Зевс!” И пак за него говори и Омир, наричайки го: “Зевсе додонски, царю пеласгийски, живееш далеко, властно царуващ в студена Додона!” /10/. Първият, по-старият Зевс управлявал о. Крит, а господарят на Олимп владеел целия свят. Зевс от о. Крит бил женен за Идия и те имали десет деца – т.нар. курети. Негови символи били двойната брадва (лабрис), смятана за магическо оръжие, което можело да убива и да дава живот, да руши, но и да създава. Често лабрисът се изобразява между рогата на бика и специално на о. Крит бикът се явява зооморфното въплъщение на критския Зевс. Именно този критски Зевс е похитителят на Европа.

Вторият, гръцкият Зевс е този, който скопява баща си Кронос и който завзема властта над Олимп, след като сваля първата му господарка Евринома. Куретите не били негови деца, а влизали в обкръжението на богинята майка Рея и предпазили новородения Зевс от баща му Кронос.

За две божества с името Зевс говори още Диодор, като ги разграничава добре. По-късно, вероятно с появата на дорийците (XII в.пр.Хр.), нашествениците налагат олимпийския Зевс, заимствайки го от неговия именит предшественик и приписвайки му голяма част от неговите достойнства. Това може би е една от най-ранните прояви на гръцкия малоценностен комплекс и едно от първите посегателства над истинската митология, превръщайки я в достигналия до нас фалшификат, известен като “гръцка митология”. Така днес човечеството знае единствено олимпийския натрапник с присвоеното чуждо величие в образа на бога баща и властелин. А свидетелство за грабежа остават неунищожените следи от този първи, по-ранен критски Зевс, който критяни добре разпознават наред с гръцкия. За същото свидетелстват и мистериите, които единствено на острова остават явни и не се покриват от наложената им другаде забрана /11/.

Интересен за нас е и образът на Хермес, Касминос, представян за Кабир и един от главните участници в самотракийските мистерии. Ето защо е важно казаното от Херодот за Хермес, че той е един типичен бог на пеласгите и че традицията да бъде изобразяван с изправен член също има пеласгийски произход. Нещо повече, самото тайно служение на Кабирите, извършвано на о. Самотраки, по твърдението на Херодот било прието от пеласгите./12/ От тук Б. Динков достига до извода, че мистериите, свързани с култа на Кабирите са пеласгийски и че централно място в тях заема култа към Хермес или Касминос. А специално той (Хермес) е също пеласгийски бог.

И още нещо интересно. В “Аргонавтика” Аполоний Родоски съобщава, че по съвета на Орфей аргонавтите още в началото на похода си отседнали на о. Самотраки, за

да бъдат посветени в тайните мистерии на боговете Кабири, за успех на пътуването и мисията им в Колхида. /13/

Накрая, обобщавайки известното му за Кабирите, Б. Динков резюмира следните заключения: “1. Произходът им е много стар – пеласгийски или тракийски, но не е изключено да е критски или египетски. 2. Броят им е различен – варира от двама – Зевс и Дионис или други двама – синове на Хефест, или Диоскури, или Корибанти; трима – синове на Кадмилос или Хефест; четирима – Деметра, Персефона, Хадес и Хермес; пет – Титаните Койос, Крейос, Хиперион, Япет и Кронос (т.н. Патеки, синове на бога Птах). 3. Централно място в мистериите заемал Хермес, изобразяван с изправен фалос и играещ ролята на медиатор и цар (анакс). 4. В по-късно време Кабирите били отъждествявани с други демонични същества: Курети и Корибанти, Дактили и Телхини. Имали хтоничен произход, свързан с Гея, Рея-Кибела, Деметра и пр. 5. Били добри демони (анактес), подобно на Диоскурите – благодетели на хората, покровители на мореплавателите (Затова аргонавтите по съвета на Орфей пожелали да бъдат посветени на Самоотракийските мистерии). /14/

И така, Кабирите са прастари божества с вероятно трако-пеласгийски произход. Важна роля сред тях играят Деметра, Хермес и титаните-патеки. Те били благодетели на хората и покровители на мореплаването. Това обаче, което е най-интересно за нас, са данните за култ към тези предгръцки божества по нашите земи и по-точно в централните на одриската държава: Кабиле (до Ямбол) и Севтопол (Казанлъшко), както и по Западното ни Черноморие. Така например текст от о. Самотраки говори за решение на градската управа на гр. Одесос (днешна Варна) градът да чества официално култа към самоотракийските божества, което ще рече, че тук е имало светилище, където е честван култът и тайните мистерии. Текстът е датиран към II или I в. пр. Хр., но от него се разбира, че подобно решение е имало и по-рано, без да е уточнено кога.

В цитираната статия проф. Георги Михайлов засвидетелства, че култът към самоотракийските Кабири е бил честван на много места в Древна Тракия, което той отдава на гръцките колонисти. За пример посочва, че освен в Одесос те са били почитани също в Бизоне (Каварна), в Дионисопол (Балчик) и в Томи (Кюстенджа). Темата е безспорно любопитна, но още по-интересна става тя, потърсим ли произхода на култа по нашите земи. Защото допускането на проф. Г. Михайлов, колкото и да е правдоподобно, все пак не представлява единствената възможност, обясняваща култа. Не бива да забравяме и срещата ни с култа във вътрешността на Одриската държава, когато негови центрове се откриват и по места, където няма как да са дело на гръцките колонисти. И това поставя въпроса за истинската причина за срещата с култа и по Черноморието – доколко той се дължи на колонистите, каквото е наложилото се мнение? Или пък има стари и непознати балкански корени, за които подсказва появата на култа в одриски центрове като Кабиле и Севтополис?

Още по-интересен става въпросът, защото гръцки морски колонии е имало и в Анхиало (Поморие), Аполония (Созопол), Месемврия (Несебър) и на други още места по Черноморието. Липсват обаче свидетелства боговете Кабири да са били почитани в колониите по Южното Черноморие. Сред изброените колонии, където е бил честван култът, няма нито една южно от Стара планина и дори южно от Одесос. Оказва се, че всичките са на север от Варна, т.е. че са по добруджанското крайбрежие. А това повдига въпроса, случайна ли е тази локализация, или става дума за определена закономерност? И ако не е случайна, то каква е причината? Защото точно добруджанското крайбрежие през неолита и халколита е люлка на процъфтяващите морски култури Хаманджия и Варна. Тогава може да допуснем, че Кабирите имат определено отношение към древната праистория по земите ни и техните безименни обитатели. Нека се опитаме да потърсим отговорите на тези въпроси.

Като първа отправна точка в проучването си можем да изходим от наложилото се сред изследователите мнение, че култът към Кабирите има пеласгийски произход. Ако започнем с образа на пеласгийската Деметра, тя е често споменавана сред боговете Кабири. Пеласгите са я почитали като Майка земя и в този смисъл трябва да е съответствие на богинята майка Гея от гръцкия пантеон. Нека си припомним русокосата Деметра на Омир и казаното от Калимах за русокосите пеласгийски жени. /15/ Да не забравяме и свидетелството на Павзаний за светилището ѝ в Аргос, наричано “пеласгис”. Във всеки случай, дори и да не е била пеласгийка, русият цвят на косите ѝ я определя антропологично повече към северните нордически типове, отколкото към по-смуглите медитеранци, в това число и гърци.

Срещата във Варна и по добруджанското крайбрежие с култа към Кабирите и русокосата богиня Деметра ни подсеца за връзката, която богинята има с пантеона на Стара Европа, където я поставя Х. Хаарман. И това ги приближава силно към известните ни хаманджийци в Добруджа – първите известни мореплаватели в Черно море, още от времето на късния неолит, станали по-късно родоначалници на културата Варна. Този извод е особено ценен, защото за пръв път хвърля мост между познатата ни от гърците митология на стария свят с известното ни от археологията за неолита и уникалния балкански халколит. Ценен е и поради това, че позволява да гледаме по същия начин и на останалите богове Кабири. Ето защо интересен е и образът на божия вестител, покровител на пътниците и водач на душите на починалите – Хермес. Той е посредник между боговете, но и между боговете и хората, между световите: небесния, земния и подземния. Смята се за олимпийски бог, макар да е от предгръцки произход. По-интересното за нас е свидетелството на Херодот, че обичаят Хермес да бъде изобразяван с изправен член иде от пеласгите. Без да навлизаме в подробности относно произхода на този обичай, само ще отбележа, че е проява на наложилия се с металургията патриархат, станал белег на халколита и една от първите прояви на мегалитната епоха с появата на т.нар. *менхири* или *херми*. Сред най-ранните прояви на патриархата са също итифаличните антропоморфни фигурки у нас от стенописи в пещерата Магура и върху халколитна керамика от Родопите. Особено интересни са сходните петроглифи от Каспийското крайбрежие, редом до тези на рогати кораби по скалите на резервата Гобустан в Азербайджан. /16/ А последното означава, че ако култът към Кабирите по северното ни Черноморие повдига въпроса за възможното му пребиваване тук в праисторическа древност, срещата на итифаличните фигурки – прототип на пеласгийския Хермес, продължава пътя на север от Егея и минавайки през нашето Черноморие и канала Манич, достига Каспийско море.

Дали и доколко Кабирите са били свързани и с корабоплаването, свидетелства проф. Г. Михайлов, но и да не сме напълно сигурни в това знаем, че Хермес като бог покровител на пътниците е покровител и на моряците.

Тук внимание заслужава и съобщението на Херодот за финикийските кораби. Според него те носели на носовите си образите на титаните-патеки – идоли на Кабирите. Знаем също, че на кърмите си финикийските кораби имали издялани дървени статуи на лебеди или други водоплаващи птици. Казаното позволява да свържем в едно известното ни за древното финикийско корабоплаване с това за “рогатите” кораби от Каспийско море и плаването в Черно море през неолита и халколита.

Представа за Кабирите, като свързани с корабоплаването, подсказва и съобщението на Аполоний Родоски за посещението на аргонавтите на о. Самотраки и участието им в самотракийските мистерии. Защото знаем, че самото пътешествие трябва да е било наскоро след отварянето на Босфорския пролив и потопа в Черно море, а специално внимание обърнах и на техния морски поход, минал след Колхида през канала Манич в Каспийско море. /17/

Както стана ясно – и Кабирите като цяло, и Хермес са тясно свързани с пеласгите мореплаватели и със самото корабоплаване. Същото потвърждава и казаното за морския поход на аргонавтите и това за изображенията на петте титана патеки върху финикийските кораби. А това ни отправя към ранното корабоплаване и праисторическите морски култури Хаманджия и Варна. И за нас е особено интересно да разберем има ли култът отношение към тези култури. Защото свидетелствата за култа към Кабирите по Северното Черноморие биха могли да се съгласуват добре и обосноват една подобна хипотеза.

Така се завръщаме към пеласгийската богиня майка Евринома – богинята с вид на водоплаваща птица и наричана “далечно пътуване”. Тя заема централно място в култовия пантеон на пеласгите и е известна с това, че след като в началото разделила небето от земята, отплавала далече на юг през океана и така стигнала Олимп и станала първата му владетелка. По-важното е, че тя също отвежда към пеласгите и далечното плаване по морета и океани. Защото знаем, че Евринома дълго плувала на юг, гонена от северния вятър Борей/Бури, докато достигне южното Егейско море и божествения Олимп.

Препратката към Евринома отвежда и към Борей – богът на северния вятър – едно много важно за работата ни обстоятелство, доколкото той отправя в далечния север и към митологията на волжките българи. Защото гръцкият Борей е алпът вълк Бури – родоначалник и покровител на българския род. А негова жена – грациозната Су Анаси, с образа на плаваща патица, подобно на пеласгийската Евринома, е алп на водоплаващите птици. Името Евринома е пеласгийско и по-късно възприето от гърците. Тук важното е, че името на Су Анаси също има староевропейски произход и *anassa* означава глава на род в матриархалното общество. /18/ Или с други думи и митологията на волжките българи, подобно тази на пеласгите, има косвено отношение към Кабирите и ни връща в епохата на матриархата.

Какво обаче е положението с одрисите и можем ли да очакваме те също да имат отношение към Великите Кабири, след като откриваме култа им в толкова техни селища? Мисля, че отговорът трябва да е утвърдителен. Защото знаем, че одрисите имат за епоним *Одрис*, а пък той има за синове *Тинос* и *Битинос*, станали родоначалници съответно на *тини* и *витини*. За тях е известно, че водят произхода си от *стримоните* по долното течение на р. *Струма*, изтласкани от родните земи на изток от нахлуващите в резултат на Троянската война тевкри и мизи. Знаем също, че р. Струма води наименованието си по това на речния бог *Стримон* и че той има син *Стримонис*, какъвто епитет носи и богът на северния вятър Борей. /19/

С други думи, траките-одриса – подобно на пеласгите, ни водят все към Борей. А това обяснява и връзката им с култа към Кабирите. От което следва, че не бива да изключваме и самите одриси или техните предци да са били носители на култа към Кабирите. Това би обяснило появата му в Одриската държава. Трудно ми е да застана зад тезата, че траки и пеласги някога в дълбока древност са представлявали единна общност. В случая с одрисите и Одриската държава тезата звучи по-правдоподобно поради нейното географско месторазположение.

Някои антични автори представят Кабирите за деца на бог Хефест. Според древните предания, когато Хефест бил прогонен от Олимп и боговете олимпийци го захвърлили на морското дъно, той бил спасен от Евринома – богинята майка на пеласгите и намерил прием от *синтите* на о. Лемнос. Поради тази причина на острова имало град на неговото име – Хефестий и се смятало, че ковачницата му се намирала тук. /20/

По свидетелствата на Херодот, Кабирите били почитани и в Египет. По неговите думи при похода му в Египет Камбиз осквернил много гробници на фараони в Мемфис, както и самия храм на Хефест. “Той влязъл в храма на Хефест и дълго се надсмивал над статута му. Тази статуя на Хефест много приличала на *патеките*, които се намират на носете на финикийските триери. За този, който не ги е виждал ще отбележа, че

изобразяват пигмеи. Камбиз влизал и в светилището на Кабирите, където не е разрешено да влиза никой друг, освен жреца. После се надсмивал над идолите и ги изгорил. Идолите на тези богове приличали на изображението на Хефест. Както се говорело, Кабирите били деца на Хефест”. /21/

Кои са патеките, за които говори Херодот, научаваме от надпис от о. Имброс от II в. пр. Хр. “Велики Богове! Богове силни и могъщи! Царю Касмиле! Патеки: Койос, Крейос, Хиперион, Япет, Кронос”. /22/

И така, обръщението е отправено към Хермес (Касмилос) и пет от братята титани: Кой, Крий, Хиперион, Япет и Кронос, без Океан. Титаните са синове на Майката земя Гея и небето баща – Уран и са боговете първо поколение, от които произлизат Зевс и останалите богове олимпийци. Те управлявали света от планината Офра, за разлика от боговете второ поколение, царували на Олимп. /23/ Тъй или иначе титаните отправят в дълбока древност, много преди появата на гърците на историческата сцена.

Според Б. Динков обобщеното наименование “патеки” идва от името на египетския бог Птах, доколкото като бог металург, той съответства на гръцкия Хефест. Така Б. Динков стига до извода, че всъщност Птаховеите или Патеките са и Кабири.

Митолозите са единни, когато говорят за Хефест като за бог на огъня и ковашкия занаят с предгръцки произход. Произходът му се допуска да е малоазийски, но в това няма нищо сигурно. Затова коментирайки образа на Хефест и металургията на Балканите, внимание заслужава казаното от Хенриета Тодорова относно богове-металурзи в пантеона на културните “варненци”.

Привлечена от изключителното богатство на някои от символичните гробове във Варненския некропол, като изхожда от характера на гробния инвентар и от подредбата на тези гробове, голямата ни палеоархеоложка изказва тезата, че гробове № 1, 4 и 5, съгласно инвентара си трябва да са мъжки, а гробове № 2, 3 и 15 – женски. И че тези гробове образуват своеобразни съпружески двойки, както следва: 1 + 2, 4 + 3 и 5 + 15. Отсъствието на кости от погребани хора и откриването на тъмна материя, разстлана по дъната им, както и наличието на глинени “маски” в трите женски символични гроба, я кара да допусне, че в тези гробове са били “погребани” глинени статуи на богове в човешки образ и ръст. При подготовката им те не са били добре изпечени и затова с времето са се разградили и изчезнали, оставяйки след себе си единствено по-тъмния цвят по дъното на гроба. Донякъде са се запазили трите глави от женските гробове № 2, 3 и 15, деформирайки се до “маски”. Обобщавайки картината, тя отбелязва: “... в символичните гробове 1 и 4 са били положени изображения на мъже, които са имали по-висок ранг от ранга на погребания в гроб № 43. Златната правоъгълна пекторала е символът на този по-висок ранг. Тъй като тя не се среща никога със скелет, то би било логично да се приеме, че при “гробове” № 1 и 4 става дума за мъжки божества. Пълният комплект медни оръдия, с които са снабдени те, също не се среща някога в реални погребения. Този факт навежда на мисълта за връзката на въпросните божества с металургията, на което обръщат внимание и Я. Лихардус и И. Маразов.” /24/

И така, според Х. Тодорова във Варненския некропол се откриват три двойки гробове, в които е имало положени глинени фигури на три “семейни” двойки божества, като двата най-богати символични мъжки гроба (№ 1 и 4) са на *богове металурзи*. Тук няма да коментирам защо боговете металурзи са двама, а не един, имали ли са имена и носил ли е някой от тях името Хефест. Достатъчно ни е да знаем, че халколитните “варненци” са имали бог или божества металурзи.

В това няма изненада и е напълно естествено, когато говорим за върха на халколитната балканска култура. А самите Кабири били близки и дори идентични с различни демонични същества, свързани с металургията, като железарите *дактили*,

ковачите *телхините* от о. Родос, изковали сърпа, с който Кронос скопил Уран, както и родствените им *курети* и *корибанти*. /25/

И нещо друго, когато говорим за връзката на Кабирите с металургията. По свидетелството на Херодот техните идоли – *патеки* – външно наподобявали на куция Хефест и били изобразявани малки като пигмеи. Тук интерес буди паралелът ковач (металург) с дребния ръст на редица различни митични духове и демони, свързани с металургията като руските *карлики*, германските *цверги*, скандинавския ковач *Велунд* (Виланд) – властелин на пигмеите *алви*, като живеещите под земята немски *коболди*, прибалтийските *бардзуки* и някои от многобройните видове *елфи*. /26/ А сега виждаме, че и титаните патеки са представяни уродливи на вид като Хефест и дребни като духовете ковачи.

Когато говорим за Хефест, не бива да забравяме един интересен епизод от неговото житие. Според мита, той бил изхвърлен от останалите божества от Олимп на морското дъно, където бил спасен от Евринома и така намерил прием от синтите на о. Лемнос. Това, на което искам да обърна внимание са траките *синти*, защото те са представяни за пионери в изработването на оръжия от бронз. Проблемът е, че синтите заселват о. Лемнос около 1600-1500 г.пр.Хр., което или не е вярно, или ако е вярно, то няма как да са били пионери в металургията. Още повече, че бронзовата епоха в Тракия, Пропонтида, Северозападна Анатолия и егейските острови възниква още през IV хил. пр.Хр. с появата на комплекса ранни бронзови култури Езеро (в Тракия) и тази в Северозападна Анатолия и егейските острови, включително и на о. Лемнос. /27/ Затова едва ли е случайно, че тук има открити златна гривна и златни мъниста от III хил. пр.Хр. Синтите са интересни за нас и поради близкото сходство на името им с това на кавказките *синди*. Това са адиги от Източното Черноморие и също са добри металурзи, а древната им столица Майкоп става център на известната раннобронзова Майкопска култура от III хил. пр.Хр. /28/

Сега вече разбираме, че освен с корабоплаването Кабирите са свързани и с ранната металургия. А това е особено важно за нас, защото ни отправя към времето на първите кораби и първите метални (медни и златни) изделия, към златния балкански халколит и времето на ауrolитната цивилизация Варна, и дори преди нея – към загадъчната култура Хаманджия.

Археолозите познават т.нар. хаманджийци като изявени мореплаватели и изкустни майстори ковачи. В книгата си “Корабоплаването в праисторията” (2018) аз ги свързах с големите мореплаватели на Егеида – пеласгите, с карийците и финикийците от Източното Средиземноморие. Допуснах хаманджийците-протоевропеиди да са заселили Добруджа и добруджанското крайбрежие, идвайки през късния неолит (последната четвърт на VI хил. пр. Хр.) от старото Хвалинско (Каспийско) море. В средата на V хил. пр.Хр. заедно с местното население те стават едни от създателите на морската култура Варна, а в края на хилядолетието нейните жители по неясни причини напускат бреговете на Западното Черноморие и по море се отправят на юг. Едни отсядат по бреговете на южното ни Черноморие, а други проникват с корабите си в Егейско море и Източното Средиземноморие. Вероятно това е причината за разпространението на културата на т.нар. Стара Европа в тази част на света много преди появата и на елините, и на гърците. Няма как да изключим, че с тях тогава и по този начин са се разпространили и редица от древните знания и верски представи на староевропейците, достигайки Егейския свят, Леванта и Египет. За това пише Ана Радунчева. /29/ Може би по този начин са се появили преданията и представите за Великите Кабири. А много по-късно те са се завърнали в земите на праисторическата родина.

Как е станало, това е друг интересен въпрос. Най-разпространена е хипотезата, че култът към Кабирите е проникнал с елинската колонизация на Западното Черноморие през VII в. пр.Хр. Свидетелствата за култа освен по Черноморието, но и във вътрешността на

Балканите внася нова светлина по въпроса и предлага нови перспективи пред изследователите. Досега това обстоятелство остава некомментирано, но то показва, че култът може и да не е дело на гръцките колонисти, тъй като те не са имали колонии, нито влияние във вътрешността на Тракия, а единствено по морския бряг.

Увереност в изказаната хипотеза ни дава известното за Одриската държава, че скоро след възникването си, още през V в. пр. Хр. се разширява, като заема една огромна за времето си територия в Източните Балкани, надхвърляща половината от територията на полуострова, с излаз на три морета: Егейско, Мраморно и Черно, включваща и Добруджа, чак до устието на р. Дунав. Неслучайно бащата на историята Херодот, съвременник на разцвета на Одриското царство, определя траките като втория по численост народ след индийците, а Тукидид я представя за най-голямата и най-богатата държава. /30/ Това съответства на историческата реалност и обяснява как десетките племена съюзници на Троя са се превърнали в единна тракийска общност. За жалост историците пропускат този важен момент от историята на родната земя, като наивно приписват цялото величие на античния свят на себичните елини. Остават слепи за величието на собствените ни предци. Една държава с територията на Одриското царство, просъществувала цели пет столетия, надживяла персийските и македонските завоевания и оставила след себе си блясък от богатствата в Долината на тракийските царе с титлата *базилевси*, заслужава повече внимание. Надявам се световната история да открие все някой ден истината за Одриското царство. Истината за Кабирите обаче е не по-малко интересна и величава. Защото техният култ ни отправя към величието на древните пеласги и към това на още по-древните хаманджийци.

В заключение можем да кажем, че анализът на култа към Великите Кабири и регистрирането му по нашите земи позволява да изкажем две възможни хипотези. Първата, че появата му тук е под влияние на Одриската държава. Втората хипотеза допуска корените на култа да водят от морските култури Хаманджия и Варна, а след хилядолетия, било с колонистите или с влиянието на одрисите, култът да се е завърнал на родна земя. Надявам се тези хипотези да предизвикат интерес и намерят своето развитие и бъдещото си решение.

Л И Т Е Р А Т У Р А:

1. Михайлов, Георги. Великите самотракийски Кабири. – В: Орбита, бр.51, 21 декември 1974.
2. Кабири. – Мифы народов мира. Энциклопедия в двух томах /МНМ/, Москва, 1980-1982, Т.1, с.602; Динков, Божидар. Пеласгите. С., 1999, с.173-174.
3. Динков, Божидар. ... с.174-175.
4. Деметра. – МНМ, Т.1, с.364-366; Динков, Божидар. ... с.167-168.
5. Сита. МНМ, Т.2, с.439; Ситони. Кратка енциклопедия тракийска древност. С., 1993, с.262; Ситалкас. – КЕТД, с.262; Ситалк. – КЕТД, с.261-262; Ситас. – КЕТД, с.262.
6. Омир. Илиада. V, 500. С., 1969.
7. Хаарман, Харалд. Загадката на Дунавската цивилизация. С., 2015, с.119-120.
8. Динков, Божидар. ... с.167-168,174.
9. Хаарман, Харалд. ... с.49.
10. Омир. Илиада. XVI, 233-234.
11. Динков, Божидар. ... с.165-167,176.
12. Херодот. История. Част II, 51, София, 1990.

13. Аргонавты. МНМ. Т.1, с.99.
14. Динков, Божидар. ... с.179.
15. Динков, Божидар. ... с.178.
16. Попов, Светлозар. Корабоплаването в праисторията. Варна, 2018, с.229-247.
17. Gallagher, R. Cart Ruts and stone Circles: Azerbaijan International. http://azer.com/aived/categories/magazine/ai_folder/103_articles/103_cart_ruts.html ; Стойчев, Тодор. Халколитни изображения от пещерата Магура, България. – В: Годишник на Департамент Археология, Нов български университет, Т.1, 1994, с.307-319.
18. Хаарман, Харалд. ... с.53,112-119.
19. КЕТД. Витини, с.62; Стримони, с.270; Стримон, с.270; Стримониас, с.270; Стримо, с.269.
20. Гефест. – МНМ, Т1, с.299; Хаарман, Харалд. ... с.112; Динков, Божидар. ... с.173.
21. Херодот. История, Ч.III, 37.
22. Динков, Божидар. ... с.177.
23. Титаны. – МНМ, Т.2, с.514.
24. Тодорова, Хенриета. Към проблема за т.нар. “символични погребения” от енеолитния некропол Варна I. – В: Добруджа (9), 1992, с.71-83.
25. МНМ. Дактили, Т.1, с.348; Корибанты, Т.2, с.5; Куреты, Т.2, с.29; Тельхиты, Т.2, с.499.
26. МНМ. Альвис, Т.1,с.63; Альвы, Т.1,с.63; Бардзуки, Т.1,с.163; Велунд, Т.1,с.229; Гномы, Т.1,с.307; Карлики, Т.1,с.623-624; Минералы, Т.2,с.152; Цверги, Т.1,с.616; Ельфы, Т.2,с.661.
27. Синти, КЕТД, с.262; Гефест, МНМ, Т.1, с.299-300; Тодорова, Хенриета. Каменно-медната епоха в България. С., 1986, с.226-227,249-250.
28. Синды, БСЭ, Т.23,с.416-417; Адыгейдская автономная область. БСЭ, т.1, с.240-241; Майкопская культура. БДЭ, Т.15, с.219; Кавказдсо-иберийских народов мифология. МНМ. Т.1, с.603-606.
29. Радунчева, Ана. Разкопки и проучвания. – В: ИАИ, XXXII, 2003, с.163-178.
30. Фол, Валерия. Одриската държава. Център по тракология “Проф. Александър Фол”, www.thracians.net/index.php?option=com_content&tassk=view&id=260&temid=102; Одриско царство https://bg.wikipedia/wiki/Одриско_царство